

**NOVINÁŘI
A OBĚTI TRESTNÝCH ČINŮ**

NOVINÁŘI A OBĚTI TRESTNÝCH ČINŮ

Autoři:

Štěpán Vymětal
Petra Vitoušová
Ludmila Čírtková
Martin Kloubek

Svým příspěvím se dále podíleli:

Miroslav Jelínek, Pavel Macků, Oliver Malina,
Ivana Svitáková, Iva Šebková, Jan Šusta, Jiří Závozda
a nejmenované oběti trestných činů

„Točit krimi, smrt, bouračky, zatýkání a další... s tím já problém nemám. Člověk časem otupí. Je to život, je to moje profese. To, že jsou tam příbuzní, že to večer uvidí, to už neřeším.“ – český krimi reportér

z ranního televizního vysílání 16. 3. 2007

„Měl jsem záběr, který jsem chtěl v pořadu ukázat, ale setkal jsem se s otcem mrtvého a věděl jsem, že se na to bude dívat. Moc jsem přemýšlel, jak to udělat. Nakonec jsme záběr rozostřili a byl tam necelou vteřinu. Jen takové tušení, snad stín.“

TV publicista a redaktor

Štěpán Vymětal, Petra Vitoušová a kol.
Novináři a oběti trestných činů

Pro oddělení psychologie odboru personálního MV ČR vydává
THEMIS, nakladatelství Tiskárny MV, p.o.
Bartůňkova 1159/4, 149 01 Praha 4
jako svou 143. publikaci.

© Ministerstvo vnitra ČR

Design: DuCLAIR, Kladská 3, 120 00 Praha 2

Foto: Štěpán Vymětal, foto na obálce: Shutterstock

Tisk: Tiskárna MV, p. o. Bartůňkova 4, 149 01 Praha 415

Vydání 1.

Praha 2008

ISBN 80-7312-052-6

Neprodejné.

Vaše náměty a připomínky k publikaci prosím zasílejte na adresu:
Psychologické pracoviště MV, Nad Štolou 3, 170 34 Praha 7
nebo e-mailem na: ops@mvcv.cz

Věnováno obětem trestných činů

Obsah

Předmluva	6
Úvod	8
1. Hlavní zásady: fakta, vyváženost, úcta a respekt k oběti	10
2. Trestný čin	14
3. Vyšetřování	20
4. Hlavní líčení u soudu	24
5. Prožitky obětí kriminality	30
6. Zvláště zranitelné oběti	36
7. Odpovědnost šéfredaktora, etické aspekty	44
8. Jak tedy na to?	50
9. Pečujme o sebe	56
Poděkování za spolupráci	62
Autoři	66
Přílohy:	
A. Doporučení Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví	71
B. Aktuální doporučení výboru ministrů Rady Evropy	73
C. Etický kodex novináře – Syndikát novinářů ČR (ustanovení relevantní k tématu)	75
D. Tiskový kodex – Unie vydavatelů (z analýzy kodexů tiskových rad zemí EU – ustanovení relevantní k tématu)	76
E. Zdroje a prameny	78
F. Užitečné kontakty	79

Předmluva

Vážení kolegové,

dostala se Vám do rukou publikace „Novináři a oběti trestných činů“, která má sloužit novinářům jako průvodce při práci s lidmi zasaženými trestnou činností. Její obsah je určen také ostatním pracovníkům sdělovacích prostředků, studentům, tiskovým mluvčím a všem, kteří se s touto problematikou ve své profesi setkávají.

Cílem publikace je přiblížit základní potřeby a prožívání lidí, kteří jsou trestným činem zasaženi, upozornit na hlavní zásady a doporučení v přístupu k obětem, dotknout se etických stránek věci, ale také upozornit na rizika, kterým mohou být pracovníci médií při své práci vystaveni. Průvodce je rovněž zdrojem kontaktů, kde je možné získat další odborné informace.

Na přípravě publikace se podíleli zástupci více profesí, kteří se s lidmi zasaženými kriminalitou při své práci zabývají – žurnalisté, psychologové, kriminalisté, pracovníci Bílého kruhu bezpečí a další. Významným podílem přispěli také lidé z řad obětí trestných činů, kteří byli ochotni o své zkušenosti hovořit.

Publikace je druhým materiálem, jenž připravilo psychologické pracoviště Ministerstva vnitra jako výstup projektu spolupráce se sdělovacími prostředky.

Koncem roku 2006 byl vydán průvodce „Novináři a neštěstí“, který se týká problematiky práce médií při katastrofách a hromadných neštěstích doma nebo v zahraničí. Oba materiály jsou k dispozici v elektronické formě na www.mvcr.cz.

Štěpán Vymětal
vedoucí psychologického pracoviště MV

Úvod

Média a novináři mají důležitou úlohu při informování veřejnosti o úrovni kriminality, trendech násilí, riziku druhotného poškození obětí, ale také o možnostech, jak se proti kriminalitě bránit, o výkonu spravedlnosti a o opatřeních v oblasti legislativy.

Citlivé a vyvážené informování o konkrétních případech je velmi užitečné. Naopak netaktní, necitlivý přístup a slídění má negativní dopad na velký okruh veřejnosti včetně obětí kriminality. Informování o kriminalitě je vždy rozporuplné: utkávají se při něm právo veřejnosti na informace s právem obětí a jejich rodin na soukromí. Zásady poskytování informací o kriminalitě a druhotném poškození obětí jsou v některých zemích upraveny zákonem, v jiných etickými kodexy, případně podporou kontinuálního vzdělávání novinářů.

Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví uznala, že v obtížných situacích jsou masmédiá pod tlakem, kdy musí učinit rozhodnutí o zveřejnění konkrétní informace během velmi krátké doby. Pro toto rozhodování komise schválila v roce 1997, na svém 6. zasedání, konkrétní doporučení a zásady, které publikujeme v plném znění v přílohách.

Kriminalita je téma fascinující, přitahuje pozornost čtenářů a diváků, rozehrává jejich emoce. Možná i zvyšuje prodejnost a sledovanost. Nenápadně mění úvodní část zpravodajství některých médií v černou kroniku. Kolik toho víme o reakcích lidí, jež jsou vyvolány právě tímto druhem informací? Kolik toho víme o šrámech na duši, které můžeme necitlivým přístupem obětí kriminality způsobit?

Petra Vitoušová
prezidentka Bílého kruhu bezpečí

1 | Hlavní zásady: fakta, vyváženost, úcta a respekt k oběti

Je třeba brát vždy v úvahu, že trestný čin nemá jen pachatele, ale také oběť. Zpravodajství o kriminalitě by mělo respektovat fakta a usilovat o maximální vyváženost. Zveřejněné informace po činu vnímá oběť velmi citlivě, stejně jako její rodina i celé okolí.

Při své práci zasahujete do životů druhých lidí. Myslete na to, když informujete o konkrétním případě. Nevěnujte pozornost výlučně samotnému činu nebo jeho pachateli, ale pamatujte i na osoby poškozené trestným činem.

→1 **Respektujeme soukromí oběti.**

Nezveřejňujeme informace, které vedou k identifikaci oběti. Výjimkou je, že si to oběti (včetně pozůstalých) přejí, případně souhlasí se zveřejněním své totožnosti.

- *Pokud je uznávána zásada presumpce nevinu obviněného, pak by symetricky mělo platit také právo oběti na ochranu jejího soukromí.*

Martin Kloubek, kriminalista

→2 **Nenuťme oběť k tomu, aby nám poskytla informace.**

Pro oběť je zážitek z trestného činu bolestnou a hlavně soukromou událostí, kterou obvykle nechce zveřejňovat.

→3 **Svým slovem nebo natočeným obrazem můžeme způsobit druhotnou traumatizaci oběti.**

A přitom stačí tak málo – uvažovat lidsky, neočerňovat oběť, neshazovat její lidskou důstojnost, empaticky naslouchat a pečlivě volit záběry a slova. Například publikováním detailů o zdravotním stavu, operacích a následcích bez souhlasu oběti porušujeme její soukromí a můžeme vyvolávat pocity studu, zneuctění a zahanbení. Spekulace o motivech mohou způsobovat u oběti pocity viny.

**Nečiňme druhému to, co bychom nechtěli,
aby druzí činili nám!**

- *Na to by měl novinář vždy myslet, než zveřejní svůj příspěvek z „černé kroniky“. Reportér celostátního českého deníku, přesvědčený zastánce zásady, že veřejnost má právo na všechny informace, svůj názor změnil poté, kdy se sám stal obětí „volavky“. V parku byl zbit a oloupen. Ve svém případě důrazně žádal, aby v článku nebylo uvedeno, co se přihodilo X.Y., redaktorovi známého deníku...*

Martin Kloubek, kriminalista

2 | Trestný čin

Lov novinářských senzací na místo činu nepatří.

Ocitneme-li se shodou okolností na místě činu jako první, tj. dříve než dorazí profesionálové (zdravotníci, policie, hasiči), je naší povinností poskytnout první pomoc a profesionály přivolat.

Dozvíme-li se při své práci o přípravě nebo spáchání trestného činu, myslíme v prvé řadě na bezpečí ohrožených osob.

Seznamme se s povinností překazit připravovaný nebo probíhající trestný čin a s povinností oznámit spáchaný trestný čin. Tato povinnost se vztahuje například na podvody, zpronevěry, vraždy, týrání svěřené osoby, sexuální zneužívání (viz Trestní zákon, §167 a §168).

→1 Na místě činu se chovejme jako zdvořilí hosté.

Pokud chceme, aby profesionálové (záchranáři, hasiči, policisté aj.) pracující na místě činu respektovali nás, je nutno na oplátku respektovat jejich práci.

- *Lépe se spolupracuje s novináři, kteří na místě činu respektují pokyny profesionálů. Z hlediska profesionální zdvořilosti chování novináře by neměl být rozdíl mezi tím, zda se pohybuje na místě spáchání trestného činu nebo na recepci „celebrit“, zda jedná s vlivnou veřejně známou osobu, s policistou nebo náhodným občanem.*

Martin Kloubek, kriminalista

→2 **Nepodporujeme obecnou fascinaci násilím.**

Líčení hrůz zločinu nebo nehody, které oběť vytrpěla, prostřednictvím děsivých detailů, vede k další traumatizaci oběti nebo pozůstalých. Také jakékoliv „vylepšování“ příběhu není fér a může oběti jen ublížit.

- „Bulvární deník uveřejnil fotografie tří uhořelých lidí v osobním automobilu. Na komisi se obrátili pozůstalí po jednom ze zemřelých s tím, že novináři porušují etická pravidla jak konkrétně, tím, že jsou necitliví k rodinným příslušníkům zemřelých, tak obecně, protože uveřejnění těchto snímků je v rozporu s pietou...”

Syndikát novinářů, komise pro etiku, březen 2006

→3 **Při prvním kontaktu s obětí (i později) vystupujeme korektně.**

Je důležité se představit, mluvit srozumitelně a pomalejším tempem, ověřit si, že nám druhý rozumí. Nenaléhat a poskytnout oběti prostor, ať se sama rozhodne, zda chce s médií spolupracovat.

Při rozhovoru s obětí postupujeme citlivě a nezapomeňme zdůraznit, že nemusí odpovídat, když nebude chtít. Vyhněme se zraňujícím dotazům, nezpochybňujeme to, co oběť říká. Neslibujeme něco, co nemůžeme splnit. Mějme na paměti, že člověk pod vlivem silných emocí nebo tišících léků může pomaleji chápat, hůře se rozhodovat nebo vystupovat nelogicky.

Člověk, který je pod vlivem extrémního stresu nebo po traumatickém zážitku, se hůře soustředí, pomaleji chápe, hůře formuluje myšlenky a je zvýšeně citlivý a zranitelný výroků a postoji druhých lidí.

- Někdy máme tendenci používat určité fráze v naději, že to druhému ulehčíme. Na větu „Chápu, co cítíte.“ vám žena, která ztratila dítě, odpoví: „Vám také zavraždili syna?“. Neštěstí je prožíváno individuálně a nikdy nemůžeme zcela proniknout do bolesti druhého. Lidé, kteří zažili neštěstí, často popisují, že je zraňovaly věty od lidí z okolí typu: „Čas zahojí všechny rány.“, „Boží mlýny melou pomalu, ale jistě.“, „Máte štěstí, že jste to přežila.“, „Jste naživu, to je hlavní.“ Dodávání falešné naděje oběti také dále zraňuje. Proto je často lepší mlčet, když nevíme, co říci, a druhému naslouchat, projevovat účast a úctu. Jediná použitelná věta v některých situacích je: „Je mi to moc líto.“

Štěpán Vymětal, psycholog

- Mladý muž, který ležel v nemocnici s popáleninami v obličeji a na rukou, byl pod vlivem léků v euforické náladě a dal souhlas k rozhovoru s novinářkou. Když se jeho fotografie objevily v novinách, prožíval bezmoc a strach z toho, že někdo ukáže noviny jeho malé dceři, která ho takhle nateklého a zraněného ještě neviděla.

Štěpán Vymětal, psycholog

- „Mnoho novinářů se domnívá, že pravidla komunikace jsou stejná, mluví-li s politikem, s prodavačkou v supermarketu nebo s obětí trestného činu. K různým lidem je však třeba přistupovat rozdílně, a k obětem obzvláště vnímavě.“

Jiří Závozda, TV redaktor

→4 **O oběti se vyjadřujeme způsobem, který bude respektovat její lidskou důstojnost.**

Obětem trestných činů by měla veřejnost a novináři zachovat úctu. Čin nic nezměnil na jejich statusu. Vždy je to pan, paní, slečna, mladý muž, student, zaměstnanec, manžel apod. Nelze o oběti hovořit familiérním způsobem.

- „Na tomto místě stála Míša naposledy.“ Tak začíná svůj příspěvek o vraždě 33-leté ženy redaktor televizního zpravodajství. Neodůvodnitelná familiérnost má zřejmě dodat na věrohodnosti slovům redaktora. Kdo mu dovolil hovořit o mladé ženě, slečně Michaelé Vávrové, tímto způsobem? Násilný brutální čin přece na její lidské důstojnosti nic nezměnil.

Petra Vitoušová, Bílý kruh bezpečí

Pravidlo respektování lidské důstojnosti oběti, citlivosti a korektnosti platí pro práci na místě činu, při kontaktu s obětí i pro zveřejňování záběrů z místa činu a publikování informací o obětech.

- K vraždě naší dcery a babičky došlo v bytě. Našel jsem je já. V bytě pak byli jen policisté. Velmi jsem je prosil, aby nic z toho, co tam viděli, neproniklo na veřejnost. Tak strašné to bylo. Slíbili to jako samozřejmost. Druhý den začalo hlavní televizní zpravodajství fotografiemi z místa činu. Zhroutili jsme se znovu. A vyvolalo to nelidské reakce lidí v okolí v tom nejhorším slova smyslu. Psal jsem všem: policistům, kteří snímky pořídili, vedení televizní stanice, Radě pro rozhlasové a televizní vysílání. Ptal jsem se, proč to udělali a jak je to v naší zemi vůbec možné. Jediný, kdo mi odpověděl a omluvil se, byl šéf policistů.

muž, 55 let, otec zavražděné

3 | Vyšetřování

V průběhu vyšetřování trestného činu často nelze z taktických důvodů zveřejnit všechny informace k případu, proto o stavu vyšetřování může informovat pouze dozorový státní zástupce, policista pověřený vyšetřováním případu nebo tiskový mluvčí Policie ČR. Nekontrolované zveřejnění informací by mohlo ohrozit průběh vyšetřování.

→1 **Nenarušujeme vyšetřování nebezpečnými investigativními akcemi.**

Mějme na vědomí, že při tom můžeme ohrozit sebe nebo svědky. Pokud to jde, snažme se spolupracovat s policií. Pracujme podle nejlepšího vědomí a svědomí a mějme na paměti zásady bezpečného chování (viz kapitola č. 9).

→2 **Spekulativní, chybné a zavádějící verze k živému případu mohou stigmatizovat a zranit oběť, stejně jako její blízké.**

Lidé mají tendenci věřit tomu, co se objeví v médiích. Oběť nemá šanci takové spekulace vyvrátit. Pokud v nás okolnosti případu vyvolávají otázky, pak je vhodné se také vyjadřovat formou otázek, nikoliv formulovat vlastní spekulativní úvahy.

→3 **Vyhňeme se pronásledování oběti, respektujeme její pocity a potřeby.**

Doba, kdy se případ vyšetřuje, je pro oběť a její blízké velmi náročná. Oběť se pokouší zpracovat to, co se jí přihodilo, léčí se z tělesných i emočních zranění. Slídit v jejím soukromí je kruté.

- Při teroristickém útoku v Egyptě v r. 2005 zahynul i český občan. Protože se jednalo o první českou oběť terorismu, média se předbíhala v získávání informací. Žurnalisté renomovaného deníku pořádali doslova hon na pozůstalé, čekali na ně v bydlišti i zaměstnání, publikovali intimní detaily z jejich života, ačkoli to s tragickým úmrtím jejich blízkého vůbec nesouviselo. Rodina se nakonec musela před žurnalisty skrývat a přespávat mimo bydliště. Nevyžádaný zájem a velký tlak médií patřil k největší zátěži, kterou v době prožívané tragédie zažili.

Štěpán Vymětal, psycholog

**Pozor na smyšlenky a polopravdy:
pokud jsou publikované v médiích,
dostávají pro veřejnost „punc pravdy“.**

- Dva dny po vraždě, kdy pachatel stále nebyl dopaden a motiv činu nebyl znám, otiskl místní deník na titulní stránce článek o oběti. V něm uvedl, že zavražděný byl podnikatel, a z neznámých důvodů si před časem změnil jméno. Ve veřejnosti článek vzbudil pochybnosti o motivu a o možném podílu oběti na činu. Tyto informace nebyly pravdivé. Zavražděný před dvaceti lety při sňatku přijal příjmení své paní, a jediné, co pro možné podnikání učinil, bylo získání živnostenského listu. Pracoval však jako řadový zaměstnanec. Pozůstalí neměli šanci lidem v širokém okolí vysvětlit, co je a co není pravda. Publikovaný článek je velmi poškodil a traumatizoval.

Petra Vitoušová, Bílý kruh bezpečí

4 | Hlavní líčení u soudu

Zpravodajství z hlavního líčení u soudu s odstupem času opakovaně obrací pozornost na krutou a bolestnou událost. Veřejnost nezná procesní právo a neví, že obžalovaný může u soudu i mlčet nebo tvrdit nepravdu. Proto se za velmi nevyvážené považuje takové zpravodajství, které se odvolává pouze na výpověď jedné strany. Takového prohrěšku se snadno dopustíme, když u procesu, který trvá několik dní, se v jednacích síních zdržíme pouze na jeho začátku.

→1 **Dbejme na vyvážené informace ze soudní síně. Nevěnujme se pouze tomu, co říká obžalovaný a jeho obhájce.**

Obžalovaný se snaží zmírnit svůj pocit viny, a v soudní síni často „nasazuje“ na oběť. Je to součástí jeho strategie vyvinění se. Zvažujeme pečlivě, které z jeho výroků uveřejníme. Můžeme se zde snadno dopustit druhotné traumatizace oběti. Vyvážené zpravodajství dá prostor i státnímu zástupci, znalcům a svědkům obžaloby včetně poškozeného nebo pozůstalých.

→2 **Podání svědecké výpovědi u soudu je pro oběť nebo pozůstalé velmi náročnou procedurou.**

Jsou traumatizováni znovu ožívající vzpomínkou na trestný čin, stísnění formalizovaným prostředím a procedurami, kterým ne vždy a zcela rozumí, rozrušení tím, že obžalovaný uvádí nepravdy. Musí ustát setkání s člověkem, který jim ublížil a převrátil život naruby. Důsledkem toho se u nich v průběhu soudního pojednávání případu objevují silné emoce, anebo naopak rezignace a apatie. V takovém rozpoložení oběť nebo pozůstalí nemají sílu bezprostředně po jednání komentovat své pocity. Respektujme to!

- U soudu jsem se poprvé viděla s mužem, který nehodu způsobil, který mi zničil zdraví, který ublížil mé rodině. Mluvil o sobě jako o údajném viníkovi nehody, kterým se rozhodně necítí být. Říkal, že z celé té křivdy, stresu a nedorozumění navíc začal kouřit! Jeho obhájce nás urážel, snažil se v nás vyvolat pocit viny. Otázky, které bodaly u srdce. Vztek, nespravedlnost, beznaděj, slzy... A zase otázky... Proč?

Ivana Svitáková, oběť autonehody způsobené opilým řidičem

→3 Zaměřujeme se víc na průběh hlavního líčení a rozhodování soudu, než na rozbor případu před vyhlášením rozsudku.

K etice „zkušených soudnickářů“ vždy náleželo přísné odlišování stylu „reportáže o průběhu hlavního líčení (kdo co řekl, jak se choval atd.)“ od vlastního rozboru případu, který má být ponechán až na dobu po vyhlášení rozsudku. Konečně právě novinář, z pozice zástupce laické veřejnosti, je oprávněn se vyjádřit k rozhodování soudu (k průběhu dokazování, výši trestu, odůvodnění rozsudku atd.), aniž by to mohlo nebo mělo být považováno za neoprávněné zasahování do nezávislosti soudu.

Martin Kloubek, kriminalista

→4 Pozitivní, objektivní a vyvážené informace v médiích o férových soudních jednáních mohou zvýšit ochotu poškozených oznamovat trestné činy a ochotu občanů v takových případech svědčit.

Výhradní důraz na negativní stránky soudního procesu, jakými mohou být komentáře nespokojených stran, detailní záběry na justiční stráž, pouta na rukou obžalovaného, slzy v očích obětí, dávají veřejnosti opakovanou informaci: „Snaž se tomuto prostředí vyhnout!“. Jakoby to bylo poslední místo, od kterého může občan očekávat spravedlnost.

- Komise řešila stížnost na zveřejňování velkých fotografií vrahů (Stodolovi, Zelenka), kteří tak působí jako neproblémové a tzv. vysmáté osoby, a přijala následující stanoviska:
 1. Zveřejněním takových fotografií se dostávají příbuzní do osobní tísně a každá redakce by v podobných případech měla působit nanejvýš citlivě a obezřetně a rozvažovat, co je pro zpravodajství nutné a co není.
 2. Na druhé straně nelze opomíjet presumpci nevinny a označovat za vraha někoho, kdo ještě nebyl pravomocně odsouzen. Což opět vede k obezřetnosti při zveřejňování fotografií.

Syndikát novinářů, komise pro etiku, leden 2007

Právě novinář, jako zástupce laické veřejnosti, má právo a příležitost klást otázky státním zástupcům a soudcům. Hledat vyvážené zpravodajství, žádat odpověď.

- *Nebyla jsem v jednacích místnostech v době, kdy obžalovaný vypovídal. Jako svědkyně, i když v daném procesu zároveň poškozená, jsem na to neměla právo, abych nebyla ovlivněna jeho výslechem. Druhý den si v novinách všichni přečetli, co o mně vypovídal. Redaktor citoval člověka, který mě znásilnil, se slovy: „Šla se mnou ven a přitom od začátku musela vědět, o co jde... nebránila se...“, jak obžalovaný u soudu uvedl. Z mé výpovědi a z výpovědi soudních znalců už nikdo nic necitoval. Opak byl pravdou, ale to už lidem nevysvětlím, asi se budu muset odstěhovat. Lituji, že jsem to oznámila, přitom celé vyšetřování bylo férové, ale ten novinář na závěr mi ublížil nejvíc...*

žena, 28 let, oběť znásilnění, matka dvouletého dítěte

5 | Prožitky obětí kriminality

Je třeba mít na mysli, že ten, kdo se sám nestal obětí závažného trestného činu, především pak násilného nebo mravnostního charakteru, nemůže se plně vcítit do vnitřních pocitů oběti. Oběti závažných trestných činů jsou nejvíce zasaženy pocitem ztráty životního optimismu. Kdo se sám nestal obětí závažného trestného činu, podvědomě předpokládá, že „mně se to nikdy nestane“. Oběť závažného trestného činu obvykle neočekává formální společenskou soustrast, ale je vděčná za praktické rady a konkrétní pomoc.

Při události mohou naše psychika a tělo reagovat instinktivně – strnutím, útekem nebo útokem. Typické bývá popření, kdy si naše psychika nechce vzniklou situaci připustit („to je snad jen sen“), dále můžeme reagovat strnutím a zmrazením (myšlení, emocí, pohybů), změnou vnímání času a prostoru a různými tělesnými změnami.

Můžeme rozlišit mezi akutním reagováním na extrémní stres a pozdějším reagováním na traumatický zážitek. Mezi lidské reakce, se kterými se můžeme setkat, patří:

- **Pocity viny, sebeobviňování**
- **Pocity studu**
- **Pocity bezmocnosti**
- **Bolest (psychická, tělesná)**
- **Úzkost, strach, smutek**
- **Vyhýbavé chování**
- **Potíže se spánkem a jídlem**
- **Ztráta pocitu bezpečí, vlastní tělesné celistvosti, nezranitelnosti**
- **Ztráta víry v spravedlnost světa, v druhé lidi**
- **Vtíravé vzpomínky a myšlenky na událost**
- **Pocit osamocení, izolace od druhých apod.**

→ 1 **Většina lidí je odolná vůči traumatům a dovede se s nimi časem vypořádat sama, zhruba u jedné třetiny lidí mohou některé potíže přetrvávat delší dobu.**

Důležité je vědět, že tyto reakce jsou normální a že se časem zmírňují nebo vymizí! Není vhodné psychické reakce na trauma obětem podsouvat nebo je zdůrazňovat, ale naopak podporovat naději, solidaritu a vzájemnou pomoc.

○ *Po činu jsem se dlouho bál vyjít na ulici, celé hodiny jsem seděl u okna se zavázanou hlavou a s rukou na dlazi, díval jsem se na parkoviště, kde mě přepadli a zbili. V očích jsem měl slzy a marně hledal odpověď na otázku: „Proč právě já? Nikdy jsem nikomu neublížil...“. Nestál jsem tehdy o žádnou publicitu. Styděl jsem se za to, co mi provedli jiní. Teprve s odstupem let jsem pochopil, že o tom se mluvit musí. Ovšem jinak, než čtu denně v tisku a vidím v televizi. Tam o obětech a dopadu trestného činu na jejich život informace téměř chybí. Snad k tomu jiné oběti a jiní novináři naleznou odvahu.*

muž, 72 let, oběť loupežného přepadení

○ *Po srážce vše na pár vteřin utichlo. Jako když vypne elektrický proud a nevíte, jak ten film skončí. Plechy svírají mé zraněné tělo, všude teplá lepkavá krev a v hlavě mi doznívá zvuk lámajících se kostí... Bolest, nařkání, bezmoc, prosba o šanci na život... A mnoho otázek. Proč? Zvuky sirén. Modrá světla. Záchrana. Naděje. Někdo se mě dotýká a snaží se se mnou komunikovat. Nemůžu se pohnout. Nejde mi pochopit, co se stalo. Chci se vzbudit a ulevit si od hrůzného snu. Ale sen to není. Ta bolest je skutečná. Slyším sténání ostatních v autě. Tak je to pravda. Ta rána nám zastavila život. Něčí ruka mi zvedá visící hlavu a z dálky ke mně doléhá beznadějný hlas: „Tak tu nedovezeme...tu nestihneme vytáhnout...“. Ne! Já nechci umřít! Ještě ne, prosím!*

Ivana Svitáková, oběť autonehody způsobené opilým řidičem

- Když jsem slyšela jeho kroky, jak jde po schodech ke mně do pokojíku, přestala jsem cítit své tělo. Po celou dobu jsem pak počítala obrázky na tapetě, abych neslyšela to funění. Nikdy na to nezapomenu.

dívka, 15 let, oběť sexuálního zneužívání

- Pomyslela jsem si v tu chvíli, proč právě já. Vždyť tady pracuji jen týden, jsem tu nová. Měla jsem strašný strach. Chtěla jsem omdlít, ale ani to nešlo. Asi týden jsem toho pachatele viděla všude. Nemohla jsem usnout, a když jsem konečně usnula, měla jsem děsivé sny. Nakonec jsem dala výpověď. Už to nechci nikdy zažít.

žena, 45 let, oběť loupežného přepadení banky

- Jela jsem nočním vlakem. Seděla jsem v kupé sama a v tom se otevřely dveře. Stál tam nějaký mladík a řekl něco strašně vulgárního. Hrozně jsem se vyděsila, byla jsem jako ochrnutá, strachy jsem nemohla ani vykřiknout. Pak se to nějak změnilo. Hlavou mi proběhlo, že jsem přece nechodila do kurzu sebeobrany jen tak. Už nikdy nechci zažít to, co tenkrát, to jsem v tu chvíli věděla úplně přesně. Znovu jsem se koukla na toho mladíka. Mám pocit, že jsme se změřili pohledy. Tělo jsem měla úplně napnuté. Nevím, jak dlouho to celé trvalo, ale ten muž se najednou otočil a zmizel pryč. Strašně dlouho mě po tomto nočním zážitku bolely nohy. Ani nevím proč.

žena, 35 let, oběť pokusu o znásilnění

- Ležela jsem v nemocniční posteli s obvazy, sádrou, jizvami v obličeji. Měli mě poprvé navštívit dva mí malí synkové. Měla jsem strach, jak budou reagovat. Přišli k mé posteli. Oba se schovávali za manžela. Těkali očima všude, jen se vyhýbali pohledu na mě. Jestlipak ví ten, kdo mi tohle všechno způsobil, jak to bolí? Tuší opilci za volantem, co vše jejich hazard může zničit?

Ivana Svitáková, oběť autonehody způsobené opilým řidičem

- Když jsme šli svědčit k soudu, čekali na nás novináři. Nespala jsem skoro celou noc, stále jsem se snažila oživit v paměti vše, co se před půl rokem stalo. Bála jsem se setkání s pachateli, kteří mi tolik ublížili. Bála jsem se formalizovaného prostředí soudu. Bála jsem se svých emocí. Vše, co jsem v posledních měsících musela absolvovat, bylo náročné: výslechy, vyšetření u lékaře, rekognice, znalecké zkoumání, terapie a k tomu strach z otěhotnění a pohlavních nemocí. Mé pocity, mé ztráty a má traumata však nikoho nezajímala a nikdo k nim nepřihlížel. Vše se točilo kolem trestného činu, kolem pachatelů, jejich viny a možného trestu. Na takové otázky redaktorky jsem odmítla odpovídat. Teprve po skončení soudu jsem se poprvé nadechla, doslova, i v přeneseném slova smyslu. Nevím jak, neumím poradit, ale jedno vím: o znásilněných je třeba mluvit, je nutné je zbavit přetrvávající sociální stigmatizace. „To je ta znásilněná“, taková nálepka může navždy patřit ženě žijící na vesnici nebo v malém městě. Nedívám se, že jen tři ze sta obětí znásilnění takový čin oznámí.

žena, 28 let, oběť znásilnění

6 | Zvláště zranitelné oběti

Mezi oběťmi trestných činů existuje kategorie těch, kteří požívají větší ochrany a vyžadují zvlášť ohleduplný přístup ze strany orgánů činných v trestním řízení. V některých zemích i jejich výslechy a další nezbytné procesní úkony probíhají v jiném režimu. Jejich zranitelnost pramení z jejich věku a druhu trestného činu.

Patří k nim lidé, kteří jsou vážným způsobem psychicky traumatizováni:

- **pozůstalí po obětech**
- **oběti znásilnění**
- **oběti sexuálního zneužívání**
- **oběti domácího násilí**
- **opakovaně viktimizované oběti násilných trestných činů.**

Ke zvláště zranitelným obětem patří také:

- **děti**
- **senioři**
- **zranění a nemocní**
- **lidé s duševním nebo tělesným handicapem.**

- *Zdá se mi velmi neuctivé k obětem a pozůstalým, jak se často glorifikují odsouzení zločinci a jak jsou z nich vytvářeny celebrity. Na jejich oběti se přitom zapomíná. Příkladem může být Kajínek, ten dokonce vystupuje v reklamě jako expert na útěky z vězení. Jak to asi vnímají pozůstalí po obětech?*

Jiří Závozda, TV šéfredaktor

- Ukázkovým příkladem nevhodné medializace týrání dětí je kauza zneužívaného Ondřeje z Brněnska (jaro 2007), kde byly v televizních reportážích opakovaně prezentovány záběry nahého chlapce zavřeného v malé komoře bez oken. Tato scéna byla stále znovu zařazována do dalších reportáží jako hlavní poutač pozornosti, ať už se v reportáži hovořilo o čemkoli.

Ludmila Čírtková, psycholožka

- V nemocnici, kde jsem společně s opilým viníkem nehody byla hospitalizována, se personál mylně domníval, že jsem jeho spolujezdkyně. Tento omyl se ukázal jako velmi bolestný. Mé zranění mi nedovolovalo se o sebe postarat, nemohla jsem se sama najít, umýt ani dojít na záchod. Personál mě odbyl slovy, že když jezdím s opilcem, tak co potom ještě chci. Vždyť si za to můžu sama! Krmily mě spolupacientky, mísu vynášely sestry jen jedenkrát denně, poprvé jsem se mohla umýt až za asistence vlastní rodiny, která si přivezla i umyvadlo a vše, co bylo potřeba. Personál jsem svou přítomností obtěžovala. Stala jsem se terčem pohrdání, kvůli své údajné nezodpovědnosti.

Ivana Svitáková, oběť autonehody způsobené opilým řidičem

- Citlivé záběry, získané anebo natočené v rámci policejního dokumentování případu, do TV zpravodajství většinou vůbec nepatří. Výjimkou je situace, kdy je policie sama uvolní proto, aby jejich medializace pomohla při dalším vyšetřování.

Ludmila Čírtková, psycholožka

→1 Jednejme s oběťmi férově, s úctou a respektem. Mysleme na jejich bezpečí.

Zvláště zranitelné oběti se hůře orientují v tom, co se kolem nich děje. Nezneužívejme jejich bezmoc, nerozhodnost, důvěřivost a zvýšenou sugestibilitu.

→2 Buďme zvláště citliví a pozorní, když se s nimi setkáme nebo o nich informujeme.

Nezveřejňujme identitu zvláště zranitelných obětí, pakliže si to nepřejí. Nezveřejňujme detaily o jejich zdravotním stavu nebo následcích zločinu bez jejich souhlasu.

Nezveřejňujme údaje z pitevního protokolu nebo výslechu oběti, i když jsme se k nim dostali. Raději hledejme a publikujme v souvislosti s takovými případy informace, které mohou pomoci při prevenci zvláště zraňujících zločinů.

- Autoři TV reportáže o tzv. spartakiádním vrahovi uváděli, že měla terapeutický dopad na syna jedné ze zavražděných, a že ve veřejném zájmu je obecná diskuse o propouštění vrahů. Problémem však bylo uveřejnění jmen dalších obětí tohoto vraha a podrobností o tom, jak byly tyto ženy zavražděny. Jejich pozůstalí se tím dostali do nesnázi a osobní tísně... Tento problém je širší a v českých médiích se opakuje, jak v oblasti informování o kriminálních případech, tak při informování o dopravních a jiných nehodách...

Syndikát novinářů, komise pro etiku, leden 2006

- Komise obdržela velké množství stížností proti mediálnímu zpracování úmrtí skladatele Karla Svobody. Konstatuje, že většina médií při referování o této události selhala a porušila etický kodex – např. ve věci nerespektování soukromí osob a při identifikování příbuzných bez jejich jasného svolení; pro nejzávažnější profesionální chyby – pomluvu, neprokázané obvinění, překrucování dokumentů, faktů a lži; a proto, že dotyčné osoby byly uvedeny do nesnází a osobní tísně.

Syndikát novinářů, komise pro etiku, květen 2007

→3 Nikdy pro veřejnost neodhalujeme identitu dětských obětí.

Jedinou výjimkou mohou být reportáže, které se zaměřují na dobré zvládnání situace dětskou obětí, vyvyšují hrdinské stránky, jsou výlučně pozitivní a ukazují dobrý příklad. Samozřejmě za předpokladu souhlasu jak dítěte, tak jeho rodičů. Pokud si nejsme jistí, můžeme věc navíc konzultovat s odborníky (např. telefonické linky zaměřené na pomoc dětem, pedagogicko-psychologické poradny).

- Množí se případy, kdy média informují o deliktech nebo soudních sporech dospělých, a přitom publikují informace o dětech nebo mladistvých včetně jejich fotografií. Vystavují tak děti psychickému tlaku. Omluvou není ani to, pokud některý z rodičů s fotografováním nebo natáčením dětí souhlasí. Z hlediska etiky žurnalistické práce jsou práva dítěte prvotní... Jako porušení práva na soukromí a presumpce nevinny je možno chápat i plné uveřejnění jména osoby, která je policií podezřívána...

Syndikát novinářů, komise pro etiku, únor 2006

- Snaha novinářů informovat veřejnost o týrání osmiletého chlapce a působit proti lhostejnosti občanů v podobných případech neznamená, že má novinář opatřovat a zveřejňovat informace v rozporu s etickým kodexem, který mu ukládá mj. povinnost respektovat soukromí osob, zejména obětí trestných činů, dále dětí a osob, jež nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí, dodržovat přísně zásadu presumpce nevinny a neidentifikovat příbuzné obětí nebo delikventů bez jejich jasného svolení. Zveřejnění výpovědi dítěte, jeho fotografií a zveřejnění detailů a spekulací o průběhu případu nemá nic společného s veřejným zájmem.

Syndikát novinářů, komise pro etiku, květen 2007

→4 Zaměřme se na život obětí. Vyvarujme se morbidních detailů nebo vět typu „Bude odpočívat v pokoji“ nebo „Šokovaná společnost oplakávala jeho smrt“.

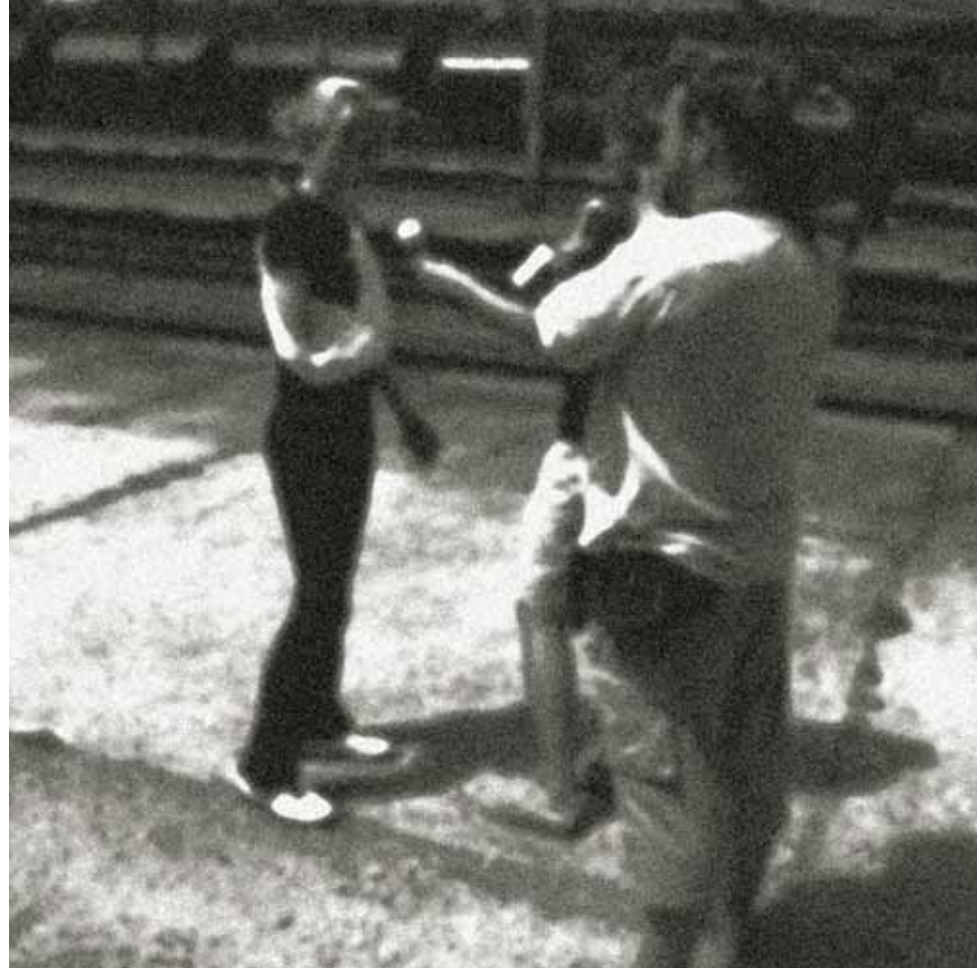
Autorka prezentovala případ otčima, který utýral čtyřletou holčičku a dostal podle soudu autorky nízký trest. V reportáži bylo třikrát po sobě předváděno ležící zkrvavené tělo jmenované holčičky.

Z večerního TV vysílání, 10. 9. 2007.

Respekt, úcta a bezpečí pomohou obětem vrátit se zpátky do života.

- *K té tragédii došlo v zahraničí, dcera byla přepadena, a jen zázrakem přežila brutální pokus o znásilnění. Zavolali nám a ihned zorganizovali můj přílet do země, abych jí byla nablízku v nemocnici. Nic o ní se nesmělo dostat do médií, nikde se nesmělo publikovat její jméno, ani iniciály. Nic, co by vedlo k jejímu ztotožnění. Na to mají v této zemi přísný zákaz, a nejen u znásilnění. Na letišti v Ruzyni mě čekali naši novináři. Poučena a posílena zahraniční policií a jejich zákonem na ochranu obětí jsem jim odmítla říci jediné slovo. Kupodivu to respektovali. Po čase se dcera vrátila, v tichosti a bez obtěžování novinářů. Můžeme dál žít a zkusíme zapomenout.*

žena, 42 let, matka oběti brutálního útoku

7 | Odpovědnost šéfredaktora, etické aspekty

- Základním a bytostným pravidlem každého seriózního žurnalisty je psát pravdu a této pravdy se dopídit v každém případě čestnými prostředky. V kauze týraného chlapce z Kuřimi (květen 2007) však redaktorka celostátního deníku použila k získání fotografie a informací prokazatelně lež. Aby se dostala k bratrovi týraného chlapce, vědomě lhala pracovníkům brněnského Klokánku. Vydávala se za osobu s jiným jménem a na základě této lži se k dítěti nakonec dostala. Získání, byť pravdivé informace, na základě lsti a lži, je nepřipustné. V seriózních médiích platí, že se novinář může vydávat za někoho jiného pouze a výhradně v případě, že jde o veřejný zájem: tedy že díky falešné identitě například odhalí korupci ve státní správě či usvědčí politika z krádeže. K podvodu se v daném případě neuchýlil nikdo jiný, ani novináři bulvárních médií... Celostátní deník však poškodil pověst žurnalistického řemesla. Šokující na přístupu reportérů těchto novin je, že si závažnost svého jednání ani neuvědomují a zlehčují je tím, že je v článku nazývají „malou lstí“. Nejde o malou lest, ale o do očí bijící lhaní. A to je v profesi, u níž je zjišťování pravdy fundamentální, naprosto nepřipustné... Získání, byť pravdivé informace, na základě lsti a lži je rovněž nepřipustné. Může jít o nebezpečný precedens, kdy novináři použijí lež jen proto, aby získali v kontextu děsivé kauzy naprosto nepodstatné informace. Důsledkem pak může být neochota úřadů, policie či organizací, které obětem pomáhají zveřejňovat k případu jakékoli další informace. A ochuzeni budou v konečném důsledku čtenáři. (Z komentáře Novinářská lež pro pravdu, Deník Rovnost, 17. 5. 2007.)

Pavel Macků, šéfredaktor Deníku Rovnost

- Redaktor či novinář může být na místě, kde se stal trestný čin, jen malým pánem. Je tlačen svými nadřízenými, kteří mu už dopředu řeknou, že je nutné získat informace a citace od všech zúčastněných. Mnohdy je jim jedno, za jakých okolností.

Sama nerada vzpomínám na případ sebevraždy dvanáctiletého hochy na Blanensku. Šéfredaktor brněnské redakce celostátního deníku mne tehdy donutil jet do chlapcovy rodiny. Otevřela mi uplakaná babička, něco mi sice řekla, ale sama jsem dobře věděla, že jsem se chovala strašně. Je velmi těžké v pozici redaktora v takových věcech odporovat.

Iva Šebková, šéfredaktorka regionálního deníku

Existují tři hlavní etická pravidla pro mediální prezentaci obětí kriminality:

- pravidlo o respektování soukromí obětí a jejich blízkých;
- pravidlo o ochraně dobrého jména obětí zločinu;
- pravidlo o respektování dalších potřeb a zájmů obětí zločinů.

→1 **Výběr vhodného novináře.**

Pro práci s lidmi zasaženými neštěstím je vhodné vybírat vyzrálé, emočně stabilní a empatické novináře, kteří dovedou citlivě pracovat s lidmi.

- Je pravdou, že někteří novináři jsou schopni pro to, aby se dostali do povědomí čtenáře, udělat cokoliv. Bohužel konkurence je tak velká, že někteří novináři přestupují etické meze, anebo nejsou dostatečně citliví k závažnosti případu.

Iva Šebková, šéfredaktorka regionálního deníku

→2 **Oběti nejsou celebrity.**

Mějme na paměti, že pořizovat a využívat fotografie nebo záběry obětí a jejich blízkých je neuctivé a neetické.

→3 **Nevysvětlujme zločin jako chybu obětí.**

Každá oběť zločinu má jako kterýkoli jiný člověk své kladné i záporné stránky. V její minulosti najdeme úspěchy i selhání. Nehledejme na obětech jen to negativní. Vždyť znásilněna může být i prostitutka.

→4 **Snažme se obětím aktivně pomoci:**

- zveřejňováním posilujících informací
- zveřejňováním preventivních informací
- vyjádřením solidarity a lidské účasti
- zveřejněním dopadu trestného činu na další život obětí a jejího blízkého okolí
- informováním o obvyklých reakcích obětí na kriminální čin

- zveřejněním příkladů dobré praxe, kdo a jak oběti po činu nejvíce pomohl
 - u zvláště závažných činů publikujeme názory odborníků navrhujiících systémové změny v oblasti prevence
- Setkala jsem se nejednou s případem, kdy samy oběti chtěly svůj příběh zveřejnit. Stává se to zejména u majetkové kriminality, kdy oběti samy navštíví redakci a chtějí svým příběhem buď varovat ostatní, nebo se spojit s lidmi stejně postiženými, buď aby pachatelé přitížily tím, že škoda bude větší, nebo lidem pomáhá pocit, že nejsou ve věci sami.
- Iva Šebková, šéfredaktorka regionálního deníku*

Novináři a média mohou obětem velmi pomoci!

Příkladem je zveřejnění připravené výzvy, ve které se blízcí oběti obrazení na veřejnost při pátrání, při hledání svědectví nebo dokonce hledají neznámého únosce.

- Celé to bylo strašné. Manželka umírala v nemocnici s průstřelem hlavy. S odstupem času musím uznat, že skvělí byli při své práci jak policisté, tak i šéfredaktor našich regionálních novin. Dokud pachatele nechytli, každý den oslovoval veřejnost a žádal o pomoc. Přitom informace o činu psal tak, že to nebolelo ani nás, ty nejbližší.

muž, 57 let, pozůstalý po oběti loupežného přepadení

8 | Jak tedy na to?

Při jednání s obětí je důležité:

- Být vnímaví, ptát se citlivě, respektovat emoce oběti.
- Pravdivě oběti sdělit, jak její informace zpracujeme a skutečně to dodržet.
- Dát oběti kontakt na sebe, aby nás mohla později oslovit v případě, že se tak rozhodne.
- Při získávání informací od oběti trestného činu nepoužívat lsti, zejména předkládáním nepravdivých informací.
- Neslibovat oběti nic, co nemůžeme splnit.
- Mluvit pomalu, klidně a srozumitelně.
- Nespěchat a netlačít na oběť.
- Být taktní a empatický.
- Vyhnout se projevování vlastních negativních emocí.
(Neříkat například, že je něco strašné. Tyto výroky jen více oběť zraňují.)
- Umět trpělivě naslouchat.

Vnímejte oběť jako člověka, který přežil traumatizující, extrémní a nebezpečnou situaci. Tento vnitřní postoj nám pomůže najít vhodný tón komunikace.

→1 **Nepodporujeme sebeobviňování obětí.**

Některé oběti mají silnou tendenci k sebeobviňování. Říkají: „Můžu za to já, neměla jsem...“ Je to normální reagování. Lidé po traumatu často hledají vinu v sobě. Uvědomme si, že oběť trestný čin nespáchala.

→2 **Přímo se ptejte na potřeby obětí a problémy, se kterými se potýkají.**

(Např. bydlení, bezpečí, důvěra, klid, ohleduplnost...) Zveřejňováním takových informací můžeme přispět ke zlepšení postavení obětí kriminality v ČR.

→3 **Nepodporujeme fascinaci násilím.**

Nezveřejňujeme drastické záběry, na kterých je oběť ztýrána nebo zbavena lidské důstojnosti. Honba za senzací poškozuje oběť a její blízké, ještě dlouho potom je stigmatizuje. Pečlivě zvažme, jaké informace o oběti budeme publikovat. Mějme na mysli, že tón, kterým budeme o události informovat, může ovlivnit, jak bude společnost na tragédii reagovat. Nepřispíváme k šíření strachu, paniky a katastrofických prognóz.

- Zveřejnění některých tragických událostí může vyvolat také vlnu pomoci obětem. Zažila jsem to před nedávnem v redakci, když jsme zveřejnili příběh chlapce, kterého srazilo auto a řidič jej vyhodil do lesa. Do redakce nám neustále telefonovali lidé a sháněli kontakt na rodinu, protože jim chtěli pomoci. Fotbalisty například napadlo donést do nemocnice chlapci, jenž hrál fotbal, dres. Že hraje fotbal, se dozvěděli právě díky tomu, že jsme psali o oběti a jejích zájmech.

Iva Šebková, šéfredaktorka regionálního deníku

→4 **Spoléháme se jen na ověřené informace.**

Informace ze soukromí (majetkové nebo rodinné poměry) použijeme jen se souhlasem oběti či jejích blízkých.

→5 **Titulky volme citlivě.**

Dramatický titulek („Byla znásilněna“ nebo „Drátěná rakev na dně přehrady“) sice upoutá veřejnost, ale zraňuje a ponižuje oběť nebo pozůstalé.

→6 **Budme opatrní při práci s obětí z malého města.**

Oběť z malého města mohou nechtěně identifikovat i zdánlivě neškodné detaily (prstýnek na ruce, oblečení, výslovnost, věk, bydliště apod.).

→7 **Informujme o tom, co obětem pomáhá vrátit se zpět do plnohodnotného života, do komunity.**

Dejme prostor povzbudivým reakcím a názorům lidí. Prezentujme způsoby, jak lidé pomáhají a čím mohou oběti pomoci.

→8 **Publikujme dobré příklady pomoci obětem kriminality.**

Dost často ani nejbližší okolí neví, jak se k oběti po činu správně chovat. Například otec dal dceři facku, když mu s pláčem řekla, že byla znásilněna. Využívejme živé případy k obecné osvětě a dávejme veřejnosti dobré náměty a inspiraci.

Mysleme na to, že v roli novináře můžeme oběť zdeptat, anebo naopak přispět k obnovení jejího pocitu bezpečí, sebedůvěry a důvěry v ostatní lidi!

„Redakce zná její jméno i jméno jejího syna. Vzhledem k citlivosti případu ho však nezveřejňuje...“

Úryvek z článku informujícím o procesu s pedofilem, který pohlavně zneužíval děti, Český deník, 24. 9. 2007

„Redakce se k této okolnosti případu vrátí až po vyhlášení rozsudku...“

„Redakce sice disponuje podrobnějšími informacemi o okolnostech případu, avšak na přání pozůstalých je z etických důvodů neuvádí...“

Další příklady z tisku, r. 2007

9 | Pečujeme o sebe

→1 Dodržujeme zásady bezpečného chování.

Někdy si člověk v zápalu práce neuvědomuje, jakému nebezpečí se vystavuje. To se týká zejména investigativních akcí.

→2 Jak můžeme zvýšit vlastní bezpečnost?

- Raději se vyhnout setkáním, kdy předpokládáme, že pachatel bude ozbrojen.
- Před odchodem na nebezpečnou akci hlásit kolegům místo, svůj pohyb a možné signály, podle kterých mají přivolat pomoc.
- Pozorovat signály agresivity. Přitom často platí, že se situace vyvíjí nejdříve jako agrese verbální, následuje poškozování věcí, a teprve poté vyvrcholí útokem proti životu a zdraví.
- Zachovávat bezpečnou fyzickou vzdálenost od člověka, u něhož předpokládáme agresivní chování (držet se dále, než kam dosáhne kopem nebo pěstí).
- Zachovávat si ústupovou cestu. Utéci raději včas.
- Agresorovi nevyhrožovat.
- Ovládat zásady první pomoci.
- V případě ohrožení se obrátit na policii.

V případě napadení, vyhrožování, při signálech sledování apod. se obraťte na tísňovou telefonickou linku POLICIE 158.

→3 Připravme se předem, předvídejme odkud může hrozit nebezpečí, informujme své okolí.

- *Bez informací z druhé strany to nechci dělat, bude to vždy a pouze jednostranný pohled a do toho já bych nešel. Vyvážený pohled s nádechem nebezpečí má ekvivalent investigativní žurnalistiky, a ta mi je vlastní. I když vím, že mnoho kolegů si s vyvážeností příliš starostí nedělá, ale to mluvím o té bulvárnější stránce... V roce 2002 jsem začal natáčet dokumentární cyklus, který se týkal kauzy vražd podnikatelů, jejichž ostatky byly nalezeny v kovových sudech na dně Orlické přehrady, tzv. orlických vražd, a útěku Jiřího Kajínka. Dostal jsem se tak na tenký led kriminálního podsvětí a dělal rozhovory s těmi z druhého břehu. Schůzky byly mnohdy bez štábu, v zastrčených koutech kaváren, v horších případech někde na okrajích Prahy v autech s černými skly či v temných uličkách... Jistě, nemusíte do toho jít, nikdo vás nenutí, ale pakliže chcete natočit vyvážený dokumentární film, nezbývá, než sedat do aut s chlapci*

velkých svalů a jet mnohdy neznámo kam. Samozřejmě, že kde se asi nacházíte, nebo s kým máte schůzku ohledně natáčení, by měli vědět vaši nejbližší...

Oliver Malina, režisér a kameraman

→4 Buďme si vědomi vlastního rizika.

Také dokumentaristé, filmaři, novináři a jejich rodiny se mohou stát obětí kriminality.

- *Rozhodně se skláním před kriminalistickými mozky a kolikrát i jejich dobrou radou či pomocí. Určitě bych jim chtěl poděkovat. Ještě teď, když si vzpomenu, s kým vším jsem se setkal a kdo mi pokoutně volal z neznámého čísla, tak si říkám, že člověk musí být trochu blázen, když jde do něčeho takového a nepřipouští si nebezpečí. To vidí všichni ve vašem okolí, ale vy nějak v zápalu příběhu zapomenete, že jsou ve hře i vaši blízcí a nakonec i váš život. S nebezpečím jste pak konfrontováni, když dostáváte výhrušné SMS z neznámých čísel, nebo když u vás přibrzdí auto a ze staženého okénka vám někdo vyhrožuje, že jestli nenecháš toho natáčení, tak tvoji partnerku znásilníme a tebe rozčtvrtíme a hodíme prasatům. Pak vidíte jenom smích potetovaných lidí a oblaka z výfuku automobilu, a jsou pryč. A vy tam stojíte a máte celou noc o čem přemýšlet. Nebo ve tři ráno, když se vracíte úplně prázdní ze střížny, stojíte před vaším domem tři urostlí chlapíci. Blízký nonstop je nakonec vaší spásou...*

Oliver Malina, režisér a kameraman

→5 **Mějme na paměti, že lidské neštěstí, se kterým se při práci setkáváme, může mít dopady na naši psychiku a mezilidské vztahy.**

Pokud jsme ochotní na své psychice pracovat, nemusí si náročná profese později vybrat svou daň na těle ani na duši.

- *Novináři si často nepřipouštějí, že by na ně mělo lidské neštěstí, jehož jsou svědkem, nějaký vliv. Podobně jako policisté, hasiči a zdravotníci, vnímají mnohdy jako projev vlastní neprofesionality, pokud na ně vnímané neštěstí dopadne. Jedná se o hluboce zakořeněný předsudek. Člověk není z kamene a jeho práce v traumatizujícím prostředí může mít následky v oblasti duševní pohody, mezilidských vztahů a tělesného zdraví.*

Štěpán Vymětal, psycholog

Mezi rizika profesí, které se zabývají lidským neštěstím patří:

- **Profesní vyhoření a cynismus**
- **Problémy v rodině a mezilidských vztazích**
- **Zvýšené užívání léků a alkoholu**
- **Posttraumatické emoční a tělesné potíže**

Co pomáhá:

- **Mluvit s někým, kdo má podobné zkušenosti (s někým, kdo nám bude rozumět a nebude nás soudit)**
 - **Hledat pozitivní stránky života**
 - **Odreagovávat se, rozvíjet zájmy, vyvažovat pracovní nasazení odpočinkem, sportem, rodinou, přáteli**
 - **Střídat zaměření své práce**
 - **Hledat životní smysl**
 - **Probrat své prožitky s lékařem, psychologem, duchovním nebo na lince důvěry**
- *Ano, musíte počítat s tím, že když točíte takto závažné dokumenty, může přijít ta nebezpečná hra i k vám samotným. Faktem je, že jsem po těch všech zkušenostech s investigativní žurnalistikou otočil kormidlem a začal se věnovat hudebním a cestovatelským dokumentům. Ale na rok intenzivní práce na cyklu „Šokující zločiny“ se nedá zapomenout. I přes zátěž, kterou to natáčení přinášelo, a všechny klacky, jež mi byly vhozeny pod nohy, mám dobrý pocit z toho, že jsem s malým týmem odvedl nadstandardní dokumentaristickou práci.*

Oliver Malina, režisér a kameraman

Poděkování

Na tvorbě publikace se podíleli:

Ing. Miroslav Jelínek

Absolvoval reálné gymnázium a novinářskou fakultu. V letech 1960–1969 pracoval v Mladé frontě, v letech 1970–1989 jako izolatér v d. Universa. V r. 1990 jako šéfredaktor MY 90, v letech 1991–1992 jako šéfredaktor Právo lidu, od r. 1992 dosud pracuje jako redaktor Hospodářských novin. Je předsedou Syndikátu novinářů České republiky.

Mgr. Pavel Macků

Vystudoval filozofii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity a mediální studia a žurnalistiku na Fakultě sociálních studií. Pracoval jako redaktor a editor MF DNES. Od roku 2005 působí jako šéfredaktor Deníku Rovnost – nejdéle kontinuálně vycházejících novin ve střední Evropě. Jako reportér byl například v Afghánistánu či v Namibii. Na fakultě sociálních studií přednáší etiku.

Oliver Malina

Dokumentarista, kameraman, scénárista, režisér. Disidentský muzikant, básník, novinář. V devadesátých letech pracoval na investigativních reportážích pro ČT, LN a další elektronická a tištěná média. Autor řady filmových dokumentů, např. „Šokujících zločinů“ – trojdílného cyklu o Jiřím Kajínkovi, Marii Černé, orlických vraždách (2003). V rámci „Nové cestománie“ natáčel v Afghánistánu, Pákistánu, Íránu, Tádžikistánu, Povolží Ruska, Egyptě, Izraeli.

por. Ing. Ivana Svitáková

Zaměstnána ve Vyšší policejní škole a Střední policejní škole MV v Praze. Pracuje v oddělení výchovy a výcviku. Poskytuje posttraumatickou péči policistům a jejich blízkým. V roce 2002 se stala obětí autonehody zaviněné opilým řidičem, následně utrpěla 14 úrazů, prodělala 4 operace. Matka dvou dětí, aktivní sportovkyně.

Mgr. Iva Šebková

Absolventka Filosofické fakulty J. A. Komenského v Bratislavě, obor žurnalistika v tisku a tiskových agenturách. V letech 1996–1999 a 2000–2006 pracovala jako redaktorka MF DNES, redakce Blansko a Vyškov, v letech 1999–2000 jako redaktorka Regionálních novin Boskovicko. Od r. 2006 působí jako šéfredaktorka Blanenského deníku a týdeníku Týden u nás.

JUDr. Jan Šusta

Absolvoval právnickou fakultu UK v Praze, většinu svého pracovního života působil jako podnikový právník. Od r. 1992 působí v Unii vydavatelů, od r. 1996 je jejím výkonným ředitelem. Dále je jednatelem Sdružení komunikačních a mediálních organizací a členem výboru Rady pro reklamu.

PhDr. Jiří Závozda

Pracoval jako zástupce šéfredaktora Lidových Novin, šéfreportér Mladé fronty Dnes, šéfredaktor zpravodajství PRIMA TV. V současnosti působí jako šéfredaktor publicistiky PRIMA TV a učí na fakultě sociálních věd UK.

Zvláštní poděkování patří
nejmenovaným obětem trestných činů.

Autoři

PhDr. Štěpán Vymětal

Vedoucí psychologického pracoviště MV. Specializuje se na psychologii krizí, katastrof, traumatu, psychosociální krizovou pomoc a krizové řízení. Spolupracuje v odborných domácích i zahraničních pracovních skupinách. Publikuje, vyučuje na UK, připravuje na krizovou práci české diplomaty, policisty a pracovníky ČSA. Má zkušenosti s koordinací i poskytováním přímé psychosociální krizové pomoci lidem.

Mgr. Petra Vitoušová

Vystudovala žurnalistiku, působila v médiích, v roce 1991 spoluzakládala občanské sdružení pro pomoc obětem trestných činů v ČR – Bílý kruh bezpečí. Zde v současnosti působí jako prezidentka, hlavní koordinátorka i jako dobrovolná poradkyně. V roce 2002 založila Alianci proti domácímu násilí, v letech 2001–2003 pracovala jako členka Výkonného výboru Evropského fóra služeb obětem. V roce 2002 byla Nadací Schwab Foundation při světovém ekonomickém fóru v Davosu vyhlášena Sociální inovátorkou roku 2002. Absolvovala řadu zahraničních stáží a výcviků zaměřených na pomoc obětem trestných činů a domácího násilí. Věnuje se lektorské i pedagogické činnosti a je publikačně činná, je např. spoluautorkou publikace Sociální práce v praxi (2005) a publikace Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů (2007), dále publikuje v odborném tisku.

Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

Pracuje jako policejní psycholožka na Policejní akademii ČR. Problematikou obětí trestných činů se dlouhodobě zabývá teoreticky i prakticky. Je členkou představenstva občanského sdružení Bílý kruh bezpečí a v pražské poradně působí i jako dobrovolný poradce – psycholog. Autorka řady publikací.

JUDr. Martin Kloubek

Pracuje jako vrchní komisař služby kriminální policie a vyšetřování, je externím členem katedry kriminalistiky Policejní akademie České republiky. Působí jako člen představenstva občanského sdružení Bílý kruh bezpečí, lektor, odborný konzultant. Je autorem článků a spoluautorem řady publikací. Mimo jiné se věnuje problematice prevence kriminality a pomoci obětem trestných činů.

A. Doporučení Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví

Masmédia by při podávání zpráv o kriminalitě měla:

1. Uvádět podrobnosti o trestném činu přiměřeným, objektivním a vyváženým způsobem, který se vyvaruje přehnané dramatizace.
2. Vyvážit potřebu informovat veřejnost a právo obětí na soukromí.
3. Respektovat soukromí jednotlivců, kteří se rozhodli nekomunikovat po činu s médii nebo si k tomu zvolili prostředníka.
4. Publikovat vyvážené stanovisko k trestnému činu, které reflektuje zájmy oběti i pachatele.
5. Nikdy nezveřejňovat pověsti nebo nářžky o oběti, pachateli nebo trestném činu, pokud nejsou spolehlivě ověřeny.
6. V případě trestných činů identifikovat oběť podle věku a místa spáchání činu, avšak neuvádět jméno, ulici a číslo domu, kde bydlí.
7. Nepublikovat informace získané v osobním rozhovoru s oběťmi a jejich příbuznými, kteří jsou v šoku nebo rozrušení.
8. Identifikovat svědky pouze tehdy, když s tím souhlasí a nehrozí jim žádné nebezpečí, včetně rizika obtěžování.
9. Nepřipustit zveřejnění totožnosti dětské oběti.
10. Nepřipustit zveřejnění identifikace údajného nebo odsouzeného pachatele incestu, pokud to může vést ke ztotožnění oběti.
11. Nepřipustit zveřejnění totožnosti oběti sexuálního útoku bez jejího předchozího souhlasu.

12. V případech únosu, kdy bylo zjištěno, že oběť se stala subjektem sexuálního útoku, nepřipustit identifikaci oběti.
13. Bez předchozího souhlasu oběti nepřipustit identifikaci jména obětí podvodů nebo dalších trestných činů, které by vedly k jejich ponížení nebo poškození.
14. Nepřipustit fotografování nebo publikování záběrů oběti, které zachycují smutek nebo šok způsobený trestným činem.
15. Nikdy nepublikovat fotografie nebo záběry, které by mohly dostat oběť do nebezpečné situace.
16. Nepřipustit zveřejnění fotografií nebo vysílání záběrů zemřelých obětí, vaku s mrtvým tělem nebo vážně zraněných obětí kriminality.
17. Nepřipustit publikování snímků a záběrů z pohřbů obětí kriminality, pokud k tomu pozůstali nedali předchozí souhlas.
18. O incidentech způsobených řízením motorového vozidla v podnapilém stavu informovat jako o „haváriích“ nebo „trestných činech“, nikoli jako o „nehodách“.
19. Přístupovat k informování o všech případech se vztahem ke kriminalitě a viktimizaci způsobem, který není odpudivý, senzacechtivý nebo zasahující do života obětí a jejich rodin.

B. Aktuální doporučení Výboru ministrů Rady Evropy

Z Doporučení Rec(2006)8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů

Přijato Výborem ministrů dne 14. června 2006 na 967. zasedání náměstků ministrů.

1. Ochrana

Ochrana před opakovanou viktimizací

Veškerý personál institucí, který přichází do styku s oběťmi, by měl projít náležitým výcvikem ohledně nebezpečí opakované viktimizace a způsobů, jak taková nebezpečí snižovat.

Ochrana soukromí

Státy by měly učinit náležité kroky ve snaze co nejvíce omezovat narušování soukromého a rodinného života obětí a chránit osobní údaje obětí, zvláště v průběhu vyšetřování a trestního stíhání daného činu.

Státy by měly působit na své sdělovací prostředky, aby tyto přijímaly a respektovaly samoregulační opatření k ochraně soukromí a osobních údajů obětí.

2. Důvěrnost informací

Státy by měly vyžadovat od všech orgánů, ať už statutárních či nevládních, jež přicházejí do styku s oběťmi, aby zaváděly jasně formulované normy, podle nichž smějí třetí straně sdělit informace získané od oběti či vztahující se k oběti pouze za podmínky:

- že oběť s takovým sdělením výslovně souhlasí;
- že existuje právní požadavek či oprávnění tak učinit.

V těchto dvou výjimečných případech by postupy pro sdělení takových informací měla řídit jasná pravidla. K projednávání údajných porušení takových pravidel je třeba zveřejnit postupy při stížnostech.

3. Zvyšování veřejné informovanosti o důsledcích trestných činů

Státy by měly přispívat ke zvyšování veřejné informovanosti o potřebách obětí, podporovat pochopení a uznání dopadů takových trestných činů k prevenci druhotné viktimizace a k usnadnění rehabilitace obětí.

Toho by mělo být dosaženo v rámci vládních výdajů a propagačních kampaní využívajících veškeré dostupné sdělovací prostředky.

C. Etický kodex novináře

Syndikát novinářů ČR – ustanovení relevantní k tématu:

Bod 3: Důvěryhodnost, slušnost a serióznost zvyšují autoritu médií

Z tohoto hlediska je novinář povinen řídit se mj. následujícími požadavky:

- nic neomlouvá nepřesnost nebo neprověření informace, každá uveřejněná informace, která se ukáže jako nepřesná, musí být neprodleně opravena;
- respektovat soukromí osob, zejména dětí a osob, které nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí;
- dodržovat přísně zásadu presumpce nevinu a neidentifikovat příbuzné obětí nebo delikventů bez jejich jasného svolení;
- považovat pomluvu, neprokázané obvinění, překroucení dokumentů, faktů a lži za nejzávažnější profesionální chyby;
- kromě nesporných důvodů veřejného zájmu nesmí novinář svou činností dostat dotyčné osoby do nesnázi nebo osobní tísně...

D. Tiskový kodex (Publicistické zásady) – Unie vydavatelů, 2000

Z analýzy kodexů tiskových rad zemí EU – ustanovení relevantní k tématu:

Svoboda tisku a veřejný zájem

- Hranicemi svobody tisku jsou práva i svobody občanů a třetích osob...
- Úlohou tisku je zveřejňovat nejen pozitivní, příznivé nebo společensky neutrální informace nebo myšlenky, ale i takové, které zneklidňují, vyvolávají diskuzi nebo i šokují. Ani v takových případech však použité výrazové prostředky nesmějí být samoučelné, urážející a vulgární...
- O veřejný zájem jde především v případech, kdy se jedná o vyjasnění trestného činu, ochranu veřejné bezpečnosti, morálky nebo zdraví nebo o zabránění uvedení veřejnosti v omyl...

Pravdivost a přesnost

- Hledání pravdy, svědomitost při získávání a zpracování informací, podávání pravdivých a úplných informací veřejnosti, včetně psaní komentářů, správnost při reprodukci cizích sdělení a dokumentů a zachování lidské důstojnosti jsou nejvyššími hodnotami, které jsou tiskem respektovány...
- Při získávání informací se nesmějí používat nekalé metody...
- Pravdivost informací nesmí být zkreslena neúplností, zpracováním, zkomolením, zfalšováním, titulkou, doprovodnými fotografiemi či jiným obrazem ani jejich popisem...
- Jsou-li výjimečně z vážných důvodů zveřejňovány nepotvrzené zprávy či domněnky, musí být jako takové označeny a musí z nich být zřejmé, že se o takové jedná...
- Pokud se v záležitosti dříve pojednávané tiskem objeví nové podstatné informace, je etické o nich přiměřeným způsobem dodatečně informovat z vlastního podnětu...
- Při zveřejňování informací na odborná, zejména lékařská témata, je třeba se vyhnout takovému nepřiměřenému podání, které by u čtenáře mohlo vyvolat neodůvodněné obavy či naděje...

Ochrana osobnosti

- Jakákoliv diskriminace nebo urážení kvůli pohlaví, rase, barvě pleti, jazyku, víře či náboženství, politickému či jinému smýšlení, národnímu nebo sociálnímu původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jinému postavení je neetické...

Ochrana soukromí

- Tisk respektuje soukromí včetně intimní sféry...
- Pokud se soukromí určité osoby dotýká veřejného zájmu a tato osoba se v důsledku svého jednání či postavení ve společnosti stala osobou veřejného zájmu, může být v jednotlivých případech v tisku její soukromí pojednáno. Je však třeba dbát toho, aby tím nebyla porušena práva osobnosti jiných osob...
- Zvláštní ochranu je třeba poskytnout obětem trestných činů a nehod. Ohled na oběti a příbuzné má přednost před uveřejněním identifikačních informací nebo fotografií...

Presumpce nevinny

- Zpravodajství o probíhajícím řízení před soudem či jiným státním orgánem či orgánem veřejné správy musí probíhat bez jakýchkoli předpokladů. Tisk se proto vyhýbá zveřejňování prejudičního stanoviska... Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, musí být i tiskem považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebo jiným rozhodnutím státního orgánu či orgánu veřejné správy nebyla jeho vina vyslovena...

Děti

- U dětí má ochrana soukromí přednost před hodnotou informace. Při zpravodajství tisk bere vždy zvláštní ohled na zájmy dětí a mladistvých...
- Zprávy o prohrěsčích mladistvých nesmí ztěžovat nebo bránit jejich možnému znovuzáčení do společnosti...

E. Zdroje a prameny

Mezinárodní příručka pomoci obětem v rámci aplikace Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ve vztahu k obětem trestných činů a obětem zneužití moci (IKSP, 1997 – ISBN 80-86008-46-0)

RÁMCOVÉ ROZHODNUTÍ RADY EVROPSKÉ UNIE (2001/220/SVV) ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení

Doporučení Rec(2006)8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů (Přijato Výborem ministrů dne 14. června 2006 na 967. zasedání náměstků ministrů)

Doporučená literatura:

Baštecká, B. a kol.: Terénní krizová práce, Grada 2005

Čírtková, L.: Kriminální psychologie, Eurounion 1998

Čírtková, L., Červinka, F.: Forenzní psychologie, Support 1994

Čírtková L., Vitoušová P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Grada 2007

Gillernová, I., Boukalová, H. a kol.: Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum 2006

Praško, J. a kol.: Stop traumatickým vzpomínkám.

Špatenková, N., a kol.: Krizová intervence pro praxi, Grada 2004

Vodáčková D. a kol.: Krizová intervence, Portál 2002

Vizinová, D., Preiss, M.: Psychické trauma a jeho terapie, Portál 1999

Vymětal, Š., Šindelářová, B.: Novináři a neštěstí. Praha, Themis, MV ČR 2006

F. Užitečné kontakty

Bílý kruh bezpečí – centrála

komplexní poradenství obětem trestných činů, svědkům a pozůstalým
www.bkb.cz, 257 317 110 (nonstop)

Dětské krizové centrum

pomoc týraným, zneužívaným a zanedbávaným dětem
www.dkc.cz, dkc@дитеkriize.cz, 241 480 511

DONA

linka pomoci obětem domácího násilí
www.donalinka.cz, 251 511 313 (nonstop)

Krizové centrum RIAPS

místo krizové pomoci
www.mcssp.cz, riaps@mcssp.cz, 222 586 768

Probační a mediační služba ČR

www.pmscr.cz, 224 424 456

Psychologické pracoviště Ministerstva vnitra ČR

www.mvcr.cz, ops@mvcr.cz, 974 832 672

Syndikát novinářů ČR

www.syndikat-novinaru.cz, snrcr@mbox.vol.cz, 224 142 455

Život 90

pomoc seniorům

www.zivot90.cz, sekretariat@zivot90.cz, Senior telefon: 800 157 157 (nonstop)

Committee for Journalism and Trauma

www.cpj.org

Dart Center for Journalism and Trauma

www.dartcenter.org

International Federation of Journalists

www.ifj.org

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

BÍLÝ
KRUH
BEZPEČÍ

2CLAIR